

Vi har ingen mulighed for kontrol af dette sted, men det der virkelig interesserer os her, forholdet mellem gejstlighed og lokalsamfund, er der ingen grund til at bestride. Hvilken konsekvens har det nu for Breengaards tese? For det første var de gejstlige måske nok svage, men ikke fordi de stod uden for slægtssamfundet, men fordi de var alt for afhængige af det. Hvis de skulle øve en effektiv indsats, hvis de skulle virke i større sammenhæng, måtte de finde sammen og videre udvikle kirkens arbejde. Eksemplet der ovenfor er citeret viser at det krævede ofre. Coelibatkravet gjaldt både den enkeltes kyskhed og hele standens uafhængighed. Dette krævede for det andet en forståelse fra samfundets side, i hvert fald fra dets ledere, specielt kongemagten. Således havde både konge og kirke meget at vinde ved et samamarbejde. Det fik først rigtig betydning omkring år 1200, da begge parter bidrog til en lovgivning der gradvis samlede ansvaret for de evindelige fejder hos de skyldige i stedet for at fordele det på deres slægt.

»The sacred canony«, det hellige hvælv, som Breengaard har kaldt den opgave som kristenheden krævede til sin beskyttelse, måtte udgøres af begge instanser. Under den levede hele den kristne menighed, læge som lærde, store som små. Er det ikke det »Muren om Israels hus« handler om? Jo, med det forbehold at en egentlig gejstlig stand først var ved at danne sig her til lands i slutningen af det 12. årh.

»Muren om Israels hus« er et vægtigt bidrag til studiet af den tidlige middelalder i Danmark. Forfatteren er skarp i tanke som i ord. Hans force er den indtrængende kildekritiske analyse, og han hører derved til i en tradition der begyndte med Kr. Erslev og brødrene Weibull.

Inge Skovgaard-Petersen

OTTO NORN: At se det usynlige. Kbh., G. E. C. Gads Forlag, 132 s. Ill. 134,30 kr.

»Prins Svend af Danmark, hvis store bedrifter skildres af krønikerne og berømmes af digteren Tasso, er et eksempel på, hvor galt det kan gå en helt, når han kommer ud for en kildekritik, der kun anerkender realiteter. Forestillingens og fantasiens historiker ville aldrig kunne nænne at slå hånden af nogen ridder, hverken Sankt Georg, Prins Svend eller Kong Arthur«.

Disse betragtninger som kunsthistorikeren Otto Norn fremsætter (s. 70) hæver pulsslaget på den billedinteresserede historiker, der længe har

følt at fagets kildekritik – med sit filologiske udspring – i forhold til billeder er mere indskrænkende end billedernes potentiale lægger op til. Otto Norn vil have os til at se det usynlige, men hvilken kildekritisk lærebog hjælper os til det?

At se det usynlige er vist det Norn opfatter som ikonologi: »mindre væsentligt må være, hvad motivet forestiller, end hvad det betyder, i sammenhæng med den kirkelige forkyndelse og politik« (s. 71). Norns ærinde er at pege på sammenhængen mellem Gralsfortællingernes moraliserende, ridderlige og symbolmættede skildringer og nogle udvalgte romanske billedmotiver (Majestas Domini, krucifikset, rytter/slags-scener). Det er fascinerende, også selvom man kan betvivle at den danske jordejende overklasse i Valdemarstiden i den grad var gennemsyret af en såvel religiøs som verdslig symbolik.

Otto Norns – sprogligt meget indforståede – behandling af de nævnte billedmotiver fremtræder som en smuk eksemplifikation af Erwin Panofskys teorier, der opererer på tre nivåer: en præ-ikonografisk beskrivelse der forudsætter praktisk erfaring, en ikonografisk analyse der fordrer kendskab til litterære kilder, og en ikonologisk fortolkning der bygger på en »syntetisk intuition«, d.v.s. en indsigt i den måde, hvorpå menneskeåndens essentielle tendenser er blevet udtrykt i bestemte temaer: de kulturelle symptomers generelle historie (jvf. Panofsky: *Ikonografi og ikonologi. Visuel Kommunikation I*, 1980, s. 9-21).

Iflg. Panofsky er ikonologi altså en fortolkningsmetode der er syntetisk snarere end analytisk. Den fordrer indsigt i menneskeåndens generelle og essentielle tendenser. Disse tendenser er for Norn gennemsyret af fortællingerne om kong Arthur og hans ridderes søgen efter den hellige gral og higen efter indsigt i Guds højeste mysterier. Religiøsitet og ridderidealere blandes her sammen i en sindrig symbolverden, som manifesterer sig i såvel kirkearkitektur som -udsmykning: »Kirken udgør i sig selv som arkitektur et symbol« (s. 13) – »Alle vinduer i apsisrunding, eller hvor apsis ikke findes, i korets lige gavlmur, sigter bogstavelig talt på at dirigere Lyset fra øst, »Oriens ex alto«, direkte til alterbordet« (s. 48) o.s.v.

Ingen kan betvivle rigtigheden i disse betragtninger, som Norn sagtens kan finde skriftlige belæg for. Men spørgsmålet er om den danske kirkebyggende overklasse endside den større menighed selv var klar over »de kulturelle symptomers generelle historie«. Og hvor meget lys trængte der en grå dansk vinterdag gennem apsisvinduets glasmaleri ned mod alterbordet?

Kort sagt, hvor er vi virkeligheden nærmest: i Norns idealiserede idéverden eller i bisp Gunners dagligdag? Norn skriver s. 15: »I

højalterbordet fandtes sepulcrum, »Graven« med relikvierne, der symbolsk blev opfattet som Kristi Grav, og på hvis dæksten kalken blev stillet under indvielsen af Den hellige Nadvers brød og vin, konsekrationen. Her ved alteret, i Guds nærværelse, er tiden ophævet«.

I »Gunnars levned« står der om den fortræffelige Viborgbisp: »En gang, da han havde hørt messe i det nærmeste kapel ved Ale og havde spurgt den daværende præst dér, hr. Knud, om kirkens alter var indviet, sagde han: »Hvor er da den alterplade, over hvilken I plejer at indvie Kristi legeme og blod?« Præsten, der var en meget godmodig, men temmelig enfoldig mand, svarede: »Den hertil indviede stenplade ligger i boggemmet ved alteret. Men modtag, nådige herre, for min forseelse en rigtig fed sort okse, jeg har, og tilgiv mig min brøde!« Bispen modtog oxen, men pålagde desuden præsten en kirkebod.« Hos Gunner er der ikke tale om at se det usynlige. Hans hverdagsverden var fattelig nok.

Svaret på spørgsmålet om idé contra virkelighed skal retfærdigvis med Norn besvares med et »både og« (om kampbillederne skal opfattes som konkrete skildringer af historiske begivenheder eller som udtryk for en tankeverden, s. 71).

Otto Norn fører os med sin ikonologiske indfaldsvinkel ind i en forunderlig ideal- og symbolverden, hvis eksistens ikke kan betvivles, men nok dens udbredelse og gennemslagskraft hos de danskere, der kom i kirkerne, og som måske havde mere jord under neglene end drømmerisk søgen efter gralen i hovedet.

»At se det usynlige«. Det er hvad Norn får os til og det er ikke en ringe bedrift. Gad vist om vi med hans bog i hånden ikke ser mere end størsteparten af vore forfædre.

Ved at lægge sig tæt til Panofskys tolkningsmodel kommer Norn ud for de samme begrænsninger, som modellen pålægger brugeren. Der er her tale om et strengt idealistisk analyse- og tolkningsapparat, som i denne bog fungerer særdeles fint – inden for sine begrænsninger. Denne religiøst prægede drømmende ridderidealverden optræder som noget frit i luften svævende uden materiel forankring. Derfor kommer de kirker og udsmykninger, der er synlige udtryk for denne usynlige verden, ligeledes til at fungere uden for den jordiske tilværelse som f.eks. bisp Gunner færdedes i.

Kombineret med en mere materialistisk forklaringsmodel ville disse »synliggørelser« jo også kunne fortælle noget om de verdslige menneskers ideologiske og dermed »usynlige« kamp for tilværelsen og mod hinanden. Med en omskrivning af Norn kunne man tilføje: »Mindre væsentligt må det være, hvad motivet forestiller, end hvad det betyder, i sammenhæng med forholdet mellem jordejer og besiddelsesløs«. Så ville Majestasmoti-

ver, stifterbilleder, jordelivsscener o.s.v. få en helt anden og ligeså relevant tolkning.

Og heller ikke den har meget med kildekritikken at gøre.

Axel Bolvig

KRISTIAN JENSEN: Latinskolens dannelse. Latinundervisningens indhold og formål fra reformationen til enevælden. København, Museum Tusulanums Forlag, 1982 = Antikken i Danmark bd. 3. 264 s. Ill. + Rettelser og tilføjelser (på senere trykt dobbeltblad). 122 kr.

Næsten alle danske latinskoler har fået deres historie beskrevet, i bog- eller artikelform eller i forbindelse med latinskolekøbstadens historie, men langtfra alle på lige tilfredsstillende måde, og sammenfattende behandlinger af enten den lærde skoles udvikling i almindelighed eller sider heraf har det skortet på indtil for nylig. I 1978 kom et fortræffeligt hjælpemiddel, Jette Kjærulff Tuxen og Ole Tuxen: *Vejen til universitetet. Litteraturen om den universitetsforberedende undervisning fra reformationen til nutiden. En bibliografi*. Her er ikke blot den relevante litteratur (med nogle angivne begrænsninger) meget omhyggeligt registreret, men der gøres også under hver enkelt skole rede for de bevarede skoleprogrammer i henholdsvis Det kgl. Bibliotek og Danmarks pædagogiske Bibliotek, fra sidste halvdel af 1700-tallet en løbende kilde til de større skolars historie og som bekendt ikke sjældent indeholdende skolehistoriske bidrag, pædagogiske indlæg m.v. Programmernes personaleoplysninger er siden udnyttet af Erik Nørr ved tilvejebringelsen af en religionslærerstet, *Latinskolens religionslærere 1853-1901*, 1981. Hvad den ældre skolehistorie angår har Bengt Johnsson 1973 publiceret en kyndig undersøgelse af *Den danske skolemusiks historie indtil 1739* (= Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 284), hvori et overraskende rigt stof er fremdraget. Musikudøvelse, navnlig korsang, spillede økonomisk og socialt en central rolle i skolelivet, og latinundervisningen, som Kristian Jensen nu har behandlet fra reformation til enevælde, turde være selve hovedhjørnesteinen i det pædagogiske program, der skulle gøre eleverne egnede til optagelse på universitetet. Hans bog er en omarbejdelse af en guldmedaljeafhandling i klassisk filologi og er således udsprunget af den stigende opmærksomhed filologerne i de senere år også i Danmark har vist nylatinen som kommunikationsmiddel og litteratursprog. Interesserede henvises i denne forbindelse til Karsten Friis Jensen (red.): *Latinen i Norden 1500-1700*, 1977 (= Opuscula Graecolatina nr. 11) med dansk bidrag af H. D. Schepelern.